

ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ В СУЧАСНИХ
КОМАНДНИХ СПОРТИВНИХ ІГРАХ

Мітова Олена

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Аннотація

В статье рассматривается современное состояние и проблемы системы контроля в командных спортивных играх. На основе анализа доступной литературы по данному направлению установлено, что совершенствование системы контроля является актуальной проблемой для командных игровых видов спорта, требует поиска и внедрения новых подходов с учетом современных тенденций спортивных игр и факторов, влияющих на уровень соревновательной деятельности игроков. Выявлено, что большой массив научных знаний не объединен в целостную систему, в которой органично взаимосвязаны контроль с этапами многолетней подготовки; периодами летнего цикла; видами подготовленности; уровнем квалификации, возрастными особенностями спортсменов; игровыми амплуа и социальным статусом в команде.

Ключевые слова: командные спортивные игры, контроль, многолетняя подготовка спортсменов.

Annotation

The article discusses the current state and problems of the control system in team sports games. Based on the analysis of the available literature in this area it was found that the improvement of the monitoring system is an urgent problem for team sports games and it requires finding and implementing new approaches to meet modern trends of sports games and the factors affecting the level of players' competitive activity. It was revealed that a large amount of scientific knowledge is not integrated into a coherent system in which the control is organically linked with long-term preparation stages; year cycle periods; types of preparation; skill level, age peculiarities of athletes; game roles and social status in the team.

Keywords: team sports games, control, long-term training of athletes.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Популярність командних спортивних ігор в сучасному світі, їх професіоналізація і комерціалізація, психологічна напруженість змагань, що визначається зростаючою майстерністю окремих гравців і команд, а також збільшенням кількості претендентів на провідні світові позиції, постійно зростаюча соціально-політична значущість успіхів на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи призвели в останні роки до формування у багатьох країнах світу високоефективних систем багаторічної підготовки спортсменів [5, 6, 9, 15].

У зв'язку зі складною структурою спортивної підготовленості в командних спортивних іграх, фахівці пропонують комплексний підхід до оцінки підготовленості спортсменів, розуміючи під цим необхідність всебічного вивчення особистості та організму спортсмена з педагогічних, психологічних і медико-біологічних позицій [2, 3, 4].

Аналіз літературних джерел і практичного досвіду свідчить про те, що успішне вирішення завдань спортивного тренування на різних етапах багаторічної підготовки спортсменів у командних спортивних іграх як процесу управління неможливо без отримання об'єктивної інформації про результати ефективності застосування засобів і методів, які використовуються. В наш час розроблені осно-

вні положення і методи оцінок за допомогою комплексного контролю підготовленості спортсменів, в якому педагогічний контроль займає провідне місце (Н.Г. Озолін, 1952-1987; В.С. Фарфель. 1960-1975; А.Д. Новиков. 1959-1979; В.М. Дьячков, 1967-1975; Д.Д. Донской. 1960-1997; Л.П. Матвеев, 1976-1997; В.Ю. Верхошанський, 1963-1988; В.В. Петровський, 1973-1975; В.К. Бальсевич, 1987-1997; В.П. Філін, 1974-1995; І.П. Рагов, 1972-1984; Ю.И. Смирнов. 1967-1997; В.А. Запорожанов, 1968-1988; В.А. Булкін, 1975-1986; М.А. Годик, А.П. Скородумова, 2010).

На основі праць зарубіжних вчених, які стали класичними (F.Galton, 1888; G.Hule, 1987; K.Pearson, 1901; G.Spearmen, 1910; W.Brown, 1919; L.Thurstone. 1931; C. McCloy, 1934-1956; F.Fleishman. 1954; S.Celikovsky. 1966-1968; K.Mekota, 1964-1972; V. Hoffmann, 1994; Stapff A., 2000) розроблена теорія і практика тестування та обробки інформації в спорті (В.М. Заціорський зі співробітниками, 1966-1982; Ю.И. Смирнов, 1972-1995; М.А. Годик, 1973-2010; Е.Я. Бондаревський, 1960-1989; В.Л. Уткін, 1984). Велика робота проведена Ю.І. Смирновим зі створенню метрологічних основ вимірювань у спорті (1974-1982).

Також багато науковців вважають, що значення контролю не обмежується тільки констатацією рівня підготовленості спортсменів у процесі тренування. Контроль динаміки підготовленості під впливом керуючих впливів є найважливішою частиною системи управління підготовкою спортсмена на всіх рівнях тренувального процесу (Ю.В. Верхошанський, 1981; В.С. Фомін, 1984; Д.Д. Донской, 1995; Ю.В. Менхін, 1995).

Безпосередньо до проблеми контролю примикають і завдання розробки моделей найсильніших спортсменів,

які також вирішувалися у вітчизняному спорті (В.В. Кузнецов, А.А. Новіков, Б.Н. Шустін, 1975, 1976; Р.Е. Мотилянська, 1979; М.Я. Набатнікова, 1980-1983; Б.Н. Шустін, 1995; В.М. Ж.Л. Козіна, 2010; М.М. Безмилов, 2010; Р.О. Сушко, 2011-2014; Костюкевич, 2012-2014; Е.Ю. Дорошенко, 2013, 2014; В.М. Шамардін, 2013).

Без таких даних неможливо також вирішення проблем відбору і прогнозу спортивних досягнень (В.М. Заціорський та ін., 1977; В.П. Філін, Н.А. Фомін, 1980; В.П. Філін, 1977, 1987; Н.Ж. Булгакова, 1980; В.К. Бальсевич, 1980; В.М. Волков. В.П. Філін. 1983; В.І. Шапошнікова, 1984; В.І.Баландін. Ю.М. Блудов, В.А. Плахтійко, 1986; О.Шиян, 2011; М.Безмилов, 2010; О.Шинкарук, 2011).

Великий внесок у розробку теорії контролю зробили В.А. Запорожанов 2000; В.Н. Платонов 2004-2013; В.А. Романенко 2005; Л.П. Сергієнко 2001-2010, Т.Ю. Круцевич 2011 та інші, які показали можливість використання тестового контролю в різних сферах фізкультурно-спортивної діяльності.

Необхідно також відзначити, що в наш час низка проблем контролю спортивної підготовленості ще чекає свого вирішення (Б.Н. Шустін, 1983; Ю.И. Смирнов, 1986, 1987, 1991; В.Г. Алабін, В.А. Сутула, В.Г. Нікітушкін, 1995-2010 та ін.).

У той же час накопичений світовий практичний досвід свідчить про те, що з метою оптимізації управління тренувального і змагального процесів відповідно до сучасних тенденцій розвитку командних спортивних ігор, в зв'язку зі значним масивом наукових експериментальних даних, виникає необхідність створення сучасної системи контролю різних складових підготовки спортсменів, залежно від чинників, що впливають на успішність зма-

гальної діяльності гравців і команди в цілому, на різних етапах багаторічного удосконалення.

У зв'язку з визначеним вище, актуальними є систематизація наявного масиву знань про контроль у командних спортивних іграх і приведення його до цілісної системи; здійснення додаткових експериментальних досліджень для накопичення даних, де їх не вистачає, чи вони містять різний характер, що не дозволяє повною мірою створити єдину систему, яка передбачає практичну реалізацію індивідуальних можливостей спортсменів і команди в цілому.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконується згідно Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр. Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України, за темою: 2.6 «Теоретико-методичні основи удосконалення тренувального процесу та змагальної діяльності в структурі багаторічної підготовки спортсменів» № держреєстрації 0111U001168.

Мета даного етапу дослідження – на основі аналізу науково-методичної літератури охарактеризувати сучасні світові тенденції та напрямки наукових досліджень в командних спортивних іграх, а також визначити проблеми сучасної системи контролю в процесі багаторічного удосконалення.

Методи дослідження: методи теоретичного аналізу, синтезу та узагальнення інформації; узагальнення досвіду практичної роботи щодо системи контролю в командних ігрових видах спорту; методи аналізу програмно-нормативної та звітної документації, анкетування, опитування та бесіди.

Результати дослідження. Останнім часом з'явилася досить велика кількість робіт, в яких оцінюється стан сучасного спорту. Їх аналіз дозволяє виявити наступ-

ні основні тенденції у розвитку спорту, що спостерігаються в останнє десятиріччя.

Першою виявлено тенденцію значне зростання спортивних досягнень. Це пов'язано з такими факторами:

- по-перше, з упровадженням нових методів тренування, які відрізняються більшою ефективністю; будь-які зміни в методиці тренування спрямовані насамперед на поліпшення спортивних результатів;

- по-друге, зі зміною умов проведення змагань, вдосконаленням інвентарю, обладнання, спортивної екіпіровки;

- по-третє, із значним збільшенням обсягів тренувальної роботи (за останні тридцять років - більш ніж удвічі);

- по-четверте, з використанням нових прийомів підвищення працездатності (психологічної та фізіологічної спрямованості), створенням нових фармакологічних засобів відновлення спортсменів; загалом відомо, що поняття «спортивне змагання» крім змагальної діяльності самих спортсменів охоплює співучасть у змаганні, конкуренцію зацікавлених осіб (тренерів, представників спортивної науки та ін.). Це сприяє інтенсифікації наукових розробок, пов'язаних зі створенням нових засобів відновлення, засобів підвищення ефективності тренувального процесу;

- по-п'яте, з економічними стимулами змагань. Призовий фонд багатьох змагань різко зріс в основному завдяки залученням недержавних асигнувань, спонсорських коштів, реклами та ін [11, 18].

Командні спортивні ігри в системі олімпійського та професійного спорту користуються особливою популярністю. Це обумовлено такими факторами: соціалізацією спортивних ігор у сучасному суспільстві, комерціалізацією змагань міжнародного та національного рівня, видовищ-

ністю та ефективністю виконання ігрових прийомів провідними спортсменами. Внаслідок цього в спортивних іграх постійно підвищується рівень конкуренції на рівні національних збірних і провідних клубних команд. Наукові дослідження та змагальна практика свідчать, що найбільших успіхів домагаються команди, які мають по-перше, сучасну матеріально-технічну базу та фінансове забезпечення, по-друге, – укомплектовані спортсменами високого класу, по-третє, – з науково-обґрунтованим управлінням тренувальним і змагальним процесами.

Аналіз літературних джерел свідчить, про те що сучасні командні спортивні ігри характеризуються загальними тенденціями розвитку, а саме:

- інтенсифікацією динаміки гри і тренувальних навантажень, викликаних необхідністю збільшення кількості ігрових дій за одиницю часу, а, в зв'язку з цим, і відповідного формування спеціальних кондицій;

- інтелектуалізацією – значним підвищенням визначної ролі розумових здібностей, швидкості й точності оперативного мислення, здатності гравців розуміти хід гри та передбачати (прогнозувати) її подальший розвиток;

- невинним зростанням виконавчої майстерності, що проявляється яскравіше за все у підвищенні ефективності змагальної діяльності;

- універсалізацією – поєднанням підвищення специфічної ігрової майстерності з розширенням діапазону ігрової діяльності;

- скачкоподібністю розвитку, який визначається таким положенням діалектики розвитку, як «боротьба протилежностей» та законом «переходу від кількості до якості», при чому чинниками, що впливають на рівень розвитку ігор, є рівень атлетичної підготовленості й техніко-тактичної майстерності, зміни у правилах ігор, динамічне протистояння на-

паду і захисту, як провідних складових гри;

- ранньою спеціалізацією – зменшенням віку початку занять спортивними іграми з 9-11 до 6-7 років;

- зростанням популярності на Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських іграх та Всесвітніх іграх ветеранів.

Крім того виявлено, що у спортивних іграх не враховуються гендерні відмінності. Жіночі командні ігрові види спорту, не зважаючи на наявність специфічних рис, притаманних жіночому спорту, повторюють чоловічі, які певною мірою спираються на ідеологію професійних ліг (НБА, НХЛ та ін.).

Вище перераховані тенденції, характерні для командних спортивних ігор, вимагають від фахівців і науковців постійного пошуку оптимальної інтерпретації сучасних напрямків розвитку цих видів спорту.

Розуміння цього визначило напрями досліджень, які протягом останніх десятиліть проводяться у сфері олімпійського спорту та командних спортивних ігор, безпосередньо. Зокрема виконана велика кількість робіт, які присвячені вирішенню методологічних, теоретичних, методичних і практичних проблем удосконалення багаторічної підготовки і змагальної діяльності спортсменів (В.М. Платонов, 2004, 2010, 2013; Т. Вомра, G. Haff, 2009; Л. Матвеев, 2010; Ц. Желязков, І. Максименко, 2010; Д. Дашева, 2011, А. Зайцев, 1997); періодизації процесу багаторічної підготовки (Т. Вомра, 2004; М. Озолін, 2011; В. Платонов, 2008, 2013; Ю. Портнов, 1997; Л. Поплавський, 2004); реалізації функціональних резервів, управління тренувальними навантаженнями і вдосконалення техніко-тактичних дій (М. Булатова, 1996; Н. Sozanski, 2003; Ю. Шкретій, 2005; Р. Ахметов, 2012); контролю та управлінню підготовкою команд високої

кваліфікації (Г. Лісенчук, 2003; J. Bangsbo, B. Peitersen, 2004; В.Шамардін, 2013; Е.Дорошенко, 2014); оцінки, моделювання та прогнозування (Р. Сушко, 2011; В. Губа, 2012; В. Костюкевич, 2012; С. Перцухов, 2013; В. Циганок, 2012; І. Стасюк, 2014); відбору та орієнтації й комплексній оцінці при відборі дітей до занять спортивними іграми (Л. Волков, 2004; А. Ніколич, Ю. Параносіч, 1990; В. Губа, С. Фомін, С. Чернов, 2009; М. Безмилов, 2010; Т. Павлова, 2011; О. Шинкарук, 2011); індивідуалізації підготовки (В. Шапошникова, 2008; Ж. Козіна, 2010; С. Латишев, 2014); вдосконаленню процесу технічної підготовки (Л.Б. Костикова, 2000-2012; Vuceta, M. Mondoni, A. Avakumovic, L. Killik, 2000; С. Журід, 2007; С. Коваль, 2010; Баррел Пайе, Патрик Пайе, 2008; А. Золотарев, 2009; Н.Кудяшев, 2011; J.M. M. Spencer, 2011; В.Матяш, 2013); розвитку спеціальних фізичних якостей спортсменів, що займаються спортивними іграми (В. Ніколаєнко, 2007; Н. Нестеренко, 2013; Муаяд Маклоуф, 2014); особливостям психологічної підготовки у командних спортивних іграх (М. Anshel, 1990; F. Carron, 1993; Бузнік, 2006; В.І. Воронова, 2007, С.Є. Шутова, 2000, Т.Г. Артеменко, 2010, М.Г. Самойлов, 2005-2014, Д. Казаков, 2014; А. Голець, 2014); особливостям підготовки жінок у командних спортивних іграх (Л.Г. Шахліна, 2001-2014; Т.В. Вознюк, 2005; О. Маслова, 2010; Р.О. Сушко, 2011).

Аналіз вищеперахованих робіт засвідчив, що всі вони в тому чи іншому ступені стосувалися оцінки різних видів підготовленості спортсменів під впливом різних тренувальних або змагальних навантажень на різних етапах багаторічної підготовленості.

В.М. Платоновим [11] у загальній теорії спорту відзначається, що ефективність процесу підготовки спортсмена в сучас-

них умовах у своїй більшості обумовлена використанням засобів і методів комплексного контролю як інструменту управління, що дозволяє здійснювати зворотні зв'язки між тренером і спортсменом і на цій основі підвищувати рівень управлінських рішень при підготовці тих, хто займається спортом.

Управління процесом підготовки спортсменів включає 5 стадій [2]:

1) збір інформації про спортсмена, а також його тренувальної та змагальної діяльності;

2) аналіз отриманої інформації;

3) на підставі результатів аналізу – прийняття рішень про стратегію і тактику підготовки; складання документів планування;

4) реалізація програм і планів підготовки;

5) контроль за ходом реалізації, внесення необхідних змін у документи планування або складання нових програм і планів.

Під комплексним у спортивній науці традиційно розуміється контроль різних сторін підготовленості спортсменів у їх взаємозв'язку на основі застосування сукупності інформативних уніфікованих параметрів і методів (В.А. Запорожаном, 1995; М.М. Булатова, 1996; В.Н. Платонов, 2004; Ю.М. Шкретій, 2005; G. Zallinger et. al., 2004; T. Reilly, M. Williams, 2003), а система комплексного контролю в спорті є сукупністю впорядкованих, взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним підсистем педагогічного, медико-біологічного, біомеханічного, психологічного контролю, підсистем метрологічного забезпечення вимірювань, створення (моделювання) тестових завдань навантажень на спортсмена та автоматизованої математичної обробки отриманих результатів, з'єднаних спільною метою – об'єктивною оцінкою підготовленості спортсмена на різних етапах підготовки

(К. Brady et al., 1995; D. Okamoto, 2011; B. Pianov, 2003; A. Rebelo, J. Soares, 1999). У той же час за допомогою системи комплексного контролю аналізується і оцінюється виконання програми підготовки спортсменів на різних етапах, виділяються можливі дисбаланси між модельним і реально досягнутим рівнем, на підставі чого вносяться необхідні корективи в програми, методи, засоби підготовки. Відомі такі види контролю: етапний, поточний і оперативний. Кожен з цих видів відповідає трьом типам станів спортсменів.

Так, виділяють: 1) перманентний стан – змінюється протягом тривалого часу, з року в рік, від етапу тренування до етапу; 2) поточний – коливається кожен день і є наслідком щоденних тренувальних навантажень; 3) оперативний – відображає термінові реакції організму на навантаження. Згідно перерахованих різновидів станів, на думку В.М. Платонова [11], етапний контроль «... дозволяє оцінити етапний стан спортсмена, який є наслідком тривалого тренувального ефекту». Поточний стан, тобто стан, який є наслідком серії щоденних тренувальних навантажень, слід визначати за допомогою поточного контролю. А виявляти термінові (оперативні) реакції організму тих, хто займається спортом, на навантаження слід, використовуючи оперативний контроль. Існують також і інші різновиди контролю, що застосовуються для управління процесом підготовки у спортивних іграх.

Так, наприклад, виділяють поглиблений, вибірковий і локальний контроль [4]. Поглиблений контроль передбачає використання великої кількості показників для оцінки ступеня підготовленості займається. Вибірковий контроль дозволяє оцінювати один або декілька параметрів підготовленості. Локальний контроль використовується для визна-

чення одного або двох параметрів підготовленості, працездатності спортсмена, а також – для оцінки можливостей окремих функціональних систем. Крім того широко відомий і застосовується в практиці спортивного тренування педагогічний, соціально-психологічний і медико-біологічний контроль [5, 6, 7, 8].

Перший різновид припускає використання педагогічних методик (в першу чергу, педагогічного тестування) для визначення у тих, хто займається, рівня фізичної, техніко-тактичної та функціональної підготовленості. Соціально-психологічний контроль спрямований на вивчення особистісних особливостей спортсменів і психологічного стану. Мета медико-біологічного контролю – дослідити стан всіх органів і систем тих, хто займається, а також визначити, як реагує організм спортсменів на різні види фізичних навантажень, підібрати оптимальне поєднання навантажень і відпочинку.

Аналіз науково-методичної літератури виявив, що основи проведення педагогічного контролю у спортивних іграх представлені на даних передової спортивної практики переважно передбачені для застосування в системі підготовки висококваліфікованих гравців (В.М. Корягін, 1996, 2010; Ю. Портнов, 1997; С.Г. Кушнірюк, 2003; А.Г. Лісенчук, 2004; Л.Ю. Поплавський, 2004; Є. Кудряшов, 2005; С.С. Єрмаков, 2009; Ж.Л. Козіна, 2010; І.Г. Максименко, 2010; М.А. Годик, А.П. Скородумова, 2010; О.В. Борисова, 2011; Р.О. Сушко, 2011; В.М. Костюкевич 2006, 2012; В.П. Зайцев, В.А. Марченко із співав., 2013; В.М. Шамардін, 2013; Е.Ю. Дорошенко, 2014).

Особливості контролю тренувального змагального навантаження в олімпійському спорті представлено у роботах В.О. Запорожанова, 1995; Ю.М. Шкрєбтія, 2006; М.А. Годик, А.П. Ско-

родумової, 2010. Вченими Г.В. Коробейниковим, 2005-2014; Ж.Л. Козіною, 2010; С.С. Єрмаковим, 2010; В.С. Лизогубом, 2010; розроблено аспекти психофізіологічного контролю в олімпійському спорті. В.І. Вороновою, 2007; С.Є. Шутовою, 2000; Т.Г. Артеменком, 2010; М.Г. Самойловим, 2005-2014; присвячено багато уваги контролю психологічних особистісних якостей як чинника успішності змагальної діяльності. М.А. Носко, 2007, В.О. Кашубою, 2009-2012, В. Кудімовим, 2006; обґрунтовано застосування комп'ютерних технологій для біомеханічного контролю і вдосконалення процесу контролю фізичної та технічної підготовленості спортсменів. І. Глазиріним із співавт., 2011; Ж. Козіною, 2010; І. Собко, 2014; розроблено комп'ютерні програми для контролю тактичного мислення у гравців в спортивних іграх.

Крім того, з упровадженням інноваційних комп'ютерних технологій (спеціально розроблених комп'ютерних програм DATA, VOLLEY – волейбол, SmatStat – баскетбол тощо) в контроль змагальної діяльності у спортивних іграх – цей метод контролю у командах високої кваліфікації став основним у використанні, є швидким у переробці інформації та зручним для тренерів й науковців, які мають детальну статистику техніко-тактичних дій, що виконуються під час матчу (В.В. Василенко, 2006; В.М. Шамардін, 2004-2013; Р.О. Сушко, 2013; Л. Слуцький, 2009; А. Лексаков, 2010; В. Корягін, 2010; В.Ігнат'єва, О. Роменська, А. Усенко, 2012; Л. Айрапетянц, Ш. Імратов, 2013).

Проведене нами опитування засвідчило, що до інших методів контролю більшість тренерів-практиків ставляться неоднозначно, майже 70% повністю ігнорують проведення тестування з різних видів підготовленості, покладаючись в більшості випадків

на своє суб'єктивне оцінювання та досвід практичної роботи зі спортсменами.

Однак, накопичений світовий практичний досвід свідчить про те, що з метою оптимізації управління тренувального та змагального процесів у відповідності із сучасними тенденціями розвитку командних спортивних ігор, у зв'язку зі значним масивом наукових експериментальних даних, виникає необхідність вдосконалення системи контролю різних складових підготовки спортсменів, залежно від факторів, що впливають на успішність змагальної діяльності гравців і команди в цілому, на різних етапах багаторічного вдосконалення.

Актуальність контролю (за допомогою тестів), в даний час поширюється з наступних причин: 1) збільшення рівня підготовленості спортсменів зумовило необхідність підвищити якість відбору тренувальних засобів і методів, який є неможливим без відбору ефективних засобів педагогічного контролю (тестів) для оцінки рівня підготовленості спортсменів; 2) певні успіхи у розробці загальних питань педагогічного контролю, особливо у визначенні вимог, що пред'являються до засобів і показників контролю; 3) використання нових тестів, що дозволяють з більшою точністю і оперативністю оцінювати рівень розвитку спеціальних фізичних якостей у спортсмена і рівень виконання ним технічних прийомів.

Дослідження О.А. Шинкарук [16] свідчать про те, що в багатьох видах спорту відсутня обґрунтована система специфічних тестів та інформативних критеріїв, які дозволяють виявити перспективних спортсменів, визначити їх схильність до роботи різної спрямованості та розробити рекомендації щодо орієнтації тренувального процесу.

Крім того узагальнення та вивчення програм, тестів і показників, що застосовуються в

процесі відбору та орієнтації підготовки спортсменів у різних країнах свідчить про наявність як низки загальних характеристик, так і суттєвих відмінностей у підходах:

- більша частина тестів і показників, які реєструються і складають зміст системи оцінки підготовленості спортсменів у країнах, несумісні між собою. Це ускладнює обмін інформацією, стримує вдосконалення навчально-тренувального процесу в цілому;

- різні методологічні підходи при формуванні комплексу показників, оцінних шкал, інтегральних оцінок перспективності часто не враховують специфіку виду спорту, біологічний вік, характер попередньої підготовки, темпи зростання спортивних досягнень і т.п. [1, 10, 12, 16, 17].

Аналіз нормативної документації (діючих вітчизняних навчальних програм для ДЮСШ з різних спортивних ігор) свідчить про те, що в контролі різних сторін підготовленості пропонуються однакові тести для всіх вікових груп з 12 до 17 років, відмінності спостерігаються лише в оцінці показників. Але такий підхід не відповідає вже сучасним тенденціям розвитку ігор, диференційованому підходу в залежності від вікових особливостей, чутливих періодів розвитку фізичних якостей, завдань кожного з етапів багаторічної підготовки тощо.

Крім того, дослідження організації педагогічного контролю та нормативів у навчальних програмах для дитячо-юнацьких спортивних шкіл (1999-2003 рр. видання) дозволив визначити деякі недоліки:

- застаріла методика педагогічного контролю спортсменів у порівнянні з провідними країнами Європи та світу;

- необґрунтовані наукові підходи до комплексного контролю юних спортсменів з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дітей;

- відсутність науково обґрунтованої системи нормативних оцінок інтегральної підготовленості (не всі фізичні якості контролюються у відповідності до чутливих періодів їх розвитку, відсутність тестів на захисні дії, оперативне мислення тощо);

- не передбачено контроль рівня розвитку психологічного та психофізіологічного станів, морально-вольових та інтелектуальних якостей спортсменів;

- недостатньо методів контролю фізичного розвитку та функціонального стану;

- зовсім не представлено тестів з визначення рівня тактичної, психологічної та психофізіологічної підготовленості, а також інтегральної, – як сукупності всіх специфічних якостей, які необхідні спортсменам для ефективної змагальної діяльності;

- відсутність адміністративного контролю з боку федерацій тощо.

У той же час, як показує аналіз спеціальної літератури з питань контролю в спорті, для оцінки різних видів підготовленості спортсменів може бути використано безліч тестів. Проте застосування широкого комплексу тестів недоцільне через дві причини:

- 1) на підставі великого обсягу різнопланової інформації складно зробити об'єктивні висновки та рекомендації щодо рівня підготовленості спортсменів, оскільки не всі із зареєстрованих показників однаково інформативні у зв'язку з особливостями виду спорту;

- 2) процедура тестування за широкою програмою тестів вимагає великих витрат часу і зусиль, ускладнюючи організацію навчально-тренувального процесу [13, 14].

В основу спрямованого вдосконалення системи контролю в командних спортивних іграх покладені загальнотеоретичні принципи підготовки та управління тренувальним процесом

(В. Платонов, 2004). Важливим фактором ефективної реалізації системи контролю є забезпечення структурних взаємозв'язків компонентів фізичного і психічного навантаження з кумулятивним ефектом адаптаційних процесів у спортсменів особливо в юних спортсменів на першому-третьому етапах багаторічної підготовки та у більш кваліфікованих – в період безпосередньої підготовки до змагань, зі спрямованістю на вдосконалення рівня їх інтегральної підготовленості.

Висновки. Аналіз сучасних тенденцій командних спортивних ігор свідчить про те, що командні спортивні ігри характеризуються загальними тенденціями. Спортивні ігри претворюються на спортивну індустрію, яка збирає десятки тисяч уболівальників на стадіонах аудиторії телеглядачів, що, значно збільшує спортивну конкуренцію і видовищність змагань.

Розгляд наукових даних, накопичених в теорії та методиці спортивної підготовки, свідчить про великий обсяг як теоретичного, так і експериментального матеріалу в кожному з вище зазначених напрямів дослідження. Проте великий масив наукових знань не об'єднаний у цілісну систему, в якій органічно взаємопов'язані контроль з етапами багаторічної підготовки; періодами річного циклу; видами підготовленості; рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів; ігровими амплуа та соціальним статусом в команді тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають в тому, щоб на основі теоретичного аналізу та експериментальних досліджень сформувати цілісну систему знань щодо контролю в командних спортивних іграх для оптимізації управління процесом багаторічної підготовки.

Література:

1. Власов А.М. Комплексный контроль физической по-

- дготовленности и морфо-функционального состояния юных баскетболистов 12-15 лет автореф М. – 2004 – 24 с.
2. Годик М.А. Комплексный контроль в спортивных играх [Текст] / М.Л. Годик, А.И. Скородумова. – М.: Советский спорт, – 2010 – 336 с.
 3. Губа В.Г. Особенности отбора в баскетболе / В.Г. Губа, С.Г.Фомин, С.В.Чернов. – М.: Физкультура и Спорт, 2006. – 144 с.
 4. Запорожанов В. Количественные и качественные критерии оценки перспективных возможностей юных спортсменов / Вадим Запорожанов // Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я, реакції, спортивної медицини та реабілітації : Міжнар. наук. конгр. – К., 2000. – С 43.
 5. Дорошенко Э.Ю. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх [монография] / Э.Ю.Дорошенко. – Запорожье, 2013. – 436 с.
 6. Корягин В.М. Система контроля в подготовке баскетболистов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / В.М. Корягин. - 2002. - № 27. - С. 92 - 97.
 7. Круцевич Т.Ю. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навч. посіб. / Т.Ю. Круцевич, М.І. Воробйов, Г.В. Безверхня. – К.: Олімп. літ-ра, 2011. – 224 с.
 8. Лисовський А.Ф. Теория и практика педагогического контроля спортивной подготовленности горнолыжников: автореф. дисс. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.04. – Малаховка., - 1997.- 40 с.
 9. Максименко І.Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх: автореф. дис. ... доктора наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський та професійний спорт» / І.Г. Максименко. – К, 2010. – 44 с.
 10. Павлова Т.В. Комплексна оцінка здібностей дітей при відборі в ігрові види спорту на етапі початкової підготовки: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня к. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.01 / Т.В. Павлова; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. – К., 2011. – 20 с.
 11. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В.Н. Платонов – К.: Олимпийская литература, 2004. - 806 с.
 12. Романенко В. А. Диагностика двигательных способностей. Учебное пособие, – Донецк: Из-во ДонНУ, 2005, – 290 с.
 13. Сергієнко Л.П. Тестування рухових здібностей школярів / Л.П. Сергієнко. – К., 2001. – 439 с.
 14. Сергієнко Л.П. Спортивна метрологія: теорія і практичні аспекти. Київ. : КНТ, 2010. – 776 с.
 15. Шамардін В.М. Технологія управління системою багаторічної підготовки футбольних команд вищої кваліфікації: автореф. дис. ... доктора наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський та професійний спорт» / В.М. Шамардін. - Львів.: 2013. – 36 с.
 16. Шинкарук О.А. Отбор спортсменов и ориентация их подготовки в процессе многолетнего совершенствования (на материале олимпийских видов спорта): [монография] / О.А. Шинкарук. Київ : Олимпийская литература, 2011. – 400 с.
 17. Buceta J.M. Basketball for Young players. Guidelines for coaches / J.M. Buceta M. Mondoni, A. Avakumovic, L. Killik. – Madrid: FIBA, 2000.- 358 p.
 18. Shynkaruk O. A. The selection of athletes and the orientation of their training in the process of multi-year improvement (on the material of Olympic sports) / O.A. Shynkaruk. - Kiev: Olymp. lit, 2011.-360.

